

Andreja Ažber

Andreja Ažber je diplomirala iz zgodovine in sociologije kulture na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Zaposlena je kot bibliotekarka na domoznanskem oddelku Knjižnice Velenje. Je članica uredništva spletne izdaje Šaleškega biografskega leksikona in revije Šaleški razgledi.

PREZRTI ISKALEC KAREL KLANČNIK IN NJEGOVA NEMIRNA LITERARNA POT (Psevd. Jernej Roj, Karlo Levin)

*Vihar sem, ki sile prešerno razdaja
in jadro, ki večno krmari v pristane.
Otrok sem, ki s smehom srca osvaja
in gnev, ki ruje laži in nič ga ne gane.*

(Jernej Roj, Patetični poem – pomladni poem)

Karel Klančnik

Šoštanjski pesnik, prevajalec in publicist Karel Klančnik, morda bolj znan s psevdonimom Jernej Roj, se ni uvrstil v literarni kanon povojne intimistične poezije. Prav tako (še) ni pritegnil pozornosti pronicljivega literarnega zgodovinarja, ki bi zaobjel in pravično ovrednotil njegov celoten pesniški opus. V petdesetih letih prejšnjega stoletja so ga zavračala uredništva vseh literarnih revij, ker se njegova poezija ni prilegala povojnemu zanosu graditeljev v ritmu kramparske poezije.

Karel Klančík

Rodil se je 13. oktobra 1928 v Šoštanju usnjarju Jožetu Klančniku in gospodnji Tereziji Klančnik, roj. Kolenc. Starša sta navzlic veliki gospodarski krizi zmogla preživljati družino. Svojim trem otrokom, Karlu, Mileni in Jožetu, sta utrla pot do visoke izobrazbe. Čeprav sta si želela, da bi se najstarejši Karel posvetil medicini, se je po končani gimnaziji v Celju vpisal na Filmsko akademijo v Beogradu, kjer je študiral režijo. Po predčasnem razpustu ustanove se je najprej vpisal na pravno, nato pa na filozofsko fakulteto v Ljubljani. Nekaj časa je bil knjižničar v Šoštanju, medtem uspešno končal šolo za zunanjo trgovino in se nato kot komercialist zaposlil v izvoznem oddelku tovarne EMO Celje.

*Brata Jože, Karel in sestra Milena
iz Šoštanja.*

Leta 1960 je na gospodarskem sejmu v Zagrebu prišel v stik s takrat znanim mednarodnim trgovcem Lazom Vračaričem, ki je bil narodni heroj in osebni Titov prijatelj. Vračarić ga je nagoval za sodelovanje pri fiktivnemu uvozu, za kar bi ga seveda bogato nagradil. Karel se je na to vabilo odzval z ovadbo pri devizni komisiji Centralnega komiteja Slovenije, že naslednji dan pa so ga prisilno odvedli v Vojnik. Kasneje je pobegnil v Avstrijo in nato v Nemčijo. Leta 1962

se je ustalil s v Münchnu, kjer je poleg različnih služb postal dokaj reden sodelavec radia Svobodna Evropa (Freies Europa).

Ker je v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja v Amsterdamu sodeloval tudi pri organiziranju nadomestne vlade v eksilu, so med njegovim obiskom Dunaja 26. junija 1969 nanj izvedli atentat. Prav tega dne so se nekaj pred 17. uro pri starših v Šoštanju na Aškerčevi ulici 6 pojavili trije uslužbenci celjske UDBE in opravili ponižujočo preiskavo. Raztrgali so platnice materinih knjig in razkopali žimo iz vzmetnic. Po neuspešni preiskavi so materi rekli, da je njen sin Karel ravnokar umrl na Dunaju. Terezija Klančnik je tretji dan po razsajanju udbovcev naredila samomor. Čez šest tednov je prišlo Karlovo sporočilo, da je srečno preživel atentat. Dobro novico je prenesla profesorica, gospa Gratza, ki je v prvem desetletju po drugi svetovni vojni poučevala angleščino na celjski gimnaziji.¹ Umrl je 16. avgusta 1988 in je pokopan na pokopališču Podkraj Velenje, točno nasproti Karlu Destovniku - Kajuhu.

Ilegalna iskanja in nesojene Drobne poljane

Kot gimnazijec je objavil svoje prve, izrazito impresiistične pesmi v celjski dijaški *Iskri* (1946/47), pozneje, leta 1955, pa še nekaj pesmi v *Mladinski reviji*, *Mladih potih*, *Borih*, *Sodobnosti*, *Planinskem vestniku* in časopisu *Pavliha*.

V letih 1950–1951 je sodeloval v ilegalni reviji *Iskanja*, ki so jo v Mariboru pisali in izdajali Polde Bibič, Jože Pučnik, Marjan Belina, Jože Štuhec, Vlasta Zorko in Karlov brat Jože Klančnik, ki je bil urednik. Njihovo literarno ustvarjanje je zamrlo, ko jih je ovadil pesnik in dramatik Peter Božič.

Spomladi 1952 so štirje pesniki prinesli rokopis prvega povojnega pesniškega almanaha *Drobne poljane* na Cankarjevo založbo in ga predali uredniku Ivanu Skušku. Ta je mladim pesnikom obljubil, da bo njihova zbirka izšla, ker so njihove pesmi dobre. Jeseni se je začel izmikati, zato so avtorji za posredovanje zaprosili pesnico Lili Novy, vendar niso uspeli. Ti štirje pesniki so bili: Janez Ovsec, njegov prijatelj, zdravnik in polkovnik dr. Albin Šivic - Bert ter brata Jože in Karel Klančnik.

¹ Stopar, »Karel Klančnik.« V: Karel Klančnik, *Poezije*, str. 101–102.

*Na maturantskem izletu. Karel Klančnik v prvi vrsti
skrajno desno.*

»Bili smo prvi povojni intimisti, s svojo poezijo smo na nek način prekinili povojni ritem kramparske poezije. Urednik Skušek nam je zagotovil izid almanaha. Nato je moj starejši brat Karel obiskal Edvarda Kocbeka, ki je bil takrat že pod nadzorom ovaduhov, ker je postal trn v peti pravovernim partijcem. Ta obisk je bil zabeležen. S Karlom sva bila odtlej obsojena na literarni molk, vrata vseh literarnih uredništev so bila za naju zaprta. Odzval se je le urednik Sodobnosti Juš Kozjak. Za rokopis mojega romana *Otroci revolucije* si je vzel štirinajst dni. Vrnil mi je sveženj, malomarno zavit v zamaščen papir, in izrekel grozeče svarilo: »Pob, izgini mi izpred oči, odsekali ti bodo glavo, če boš to še kazal naokoli.« Cenil sem njegovo iskrenost.«²

Edvard Kocbek je v svojem *Dnevniku* opisal Karla Klančnika kot ekscentričnega, nadarjenega fanta, ki trpi na popolni življenjski in duševni anarhiji. Njegova kritika rokopisa *Drobne poljane* je naklonjena in spodbudna, saj literarno nadarjenost priznava vsem štirim pesnikom; svojemu obiskovalcu

² Jože Klančnik, *O Šmarčanih malo drugače*, videoposnetek pogovora s Tatjano Vidmar, 26. 10. 2010.

Karlu Klančniku pa še posebej priporoča kultiviranje navdiha in razločevanje med kritiko družbe in estetskim izražanjem.³

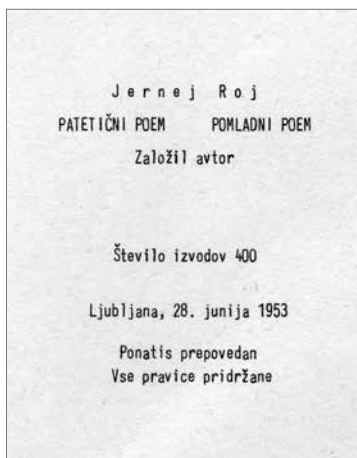
Karlov obisk Edvarda Kocbeka vsekakor ni bil edini razlog, da pesniška zbirka *Drobne poljane* ni nikoli izšla. Štirje anonimni pesniki namreč s svojo pobudo niso smeli prehiteti načrtovanega pesniškega intimizma in načrtovane pesniške reprezentance, ki je v slovenski javnosti nadaljevala pot s skrbnim in natančnim piarom. Že naslednje leto, 1953, je pri Državni založbi Slovenije izšla knjiga *Pesmi štirih* neke druge, dotlej neznane četverice mladih pesnikov: Janeza Menarta, Cirila Zlobca, Kajetana Koviča in Toneta Pavčka. Intimistična pesnica Ada Škerl je povojnim oblastnikom prekrizala načrte že leta 1949 s pesniško zbirko *Sence v srcu*, ki je pri literarnih kritikih naletela na izrazito sovražen sprejem. Konec osemdesetih let prejšnjega stoletja je takole opisala takratne razmere: »Partija je imela patronat in oblast nad vsem, kdor se ji ni uklonil, ga je povozila. Vse neumnosti, napake, očitne gospodarske škode in tudi kriminal, vse je bilo odpuščeno in pometeno pod preprogo, če si pri tem žebiral ideološke molitvice in verjel v boljševiska nebesa, ki naj bi jih zdaj zdaj dosegli. Zato sta bili ideološka zavest in pravovernost najvišji vrednoti, posebej nadzorovani pri mladih, ki bodo nosilci jutrišnjega sveta.«⁴

Novo herojstvo, drugačna resničnost in hemingwaysko pollaščenje življenja

Nikoli ne bomo izvedeli, v katerem arhivu se je »izgubil« rokopis pesniškega almanaha *Drobne poljane*. Pesnik je prelomljeno obljubo urednika in prezir povojne oblasti občutil kot močno zaušnico, na vse to pa se je odzval s še večjo ustvarjalno zagnanostjo. Leta 1953 je v samozaložbi pod psevdonimom Jernej Roj izdal svoj tipkopisni pesniški prvenec *Patetični poem – Pomladni poem*.

³ Kocbek, *Dnevnik 1952*, str. 249.

⁴ Kušar, *Kaj je poetično ali ura ilegale*, str. 146–147.

Kolofon pesniške zbirke.

*Naslovnica bibliofilske
izdaje Šeherezade.*

Literarni zgodovinar Boris Paternu je zapisal, da se Rojeva poetika v tej zbirki razlikuje od romantične melanholije štirih pesnikov v *Drobnih poljanah*. Tokrat je izražena neobrzdana strast polnokrvnega, skoraj maščevalno čutnega osvajanja življenja. Pesniško zbirko je označil kot precej obrobni pojav, ker je izrazito začetniška, hlastno hrupna in nedozorela. Precej bolje je ocenil *Heroiko* in *Šeherezado*, Rojevi naslednji samozaložniški bibliofilski zbirki sonetov, ki sta prav tako izšli leta 1953: »Prva ima štiri cikle na temo partizanstva, svobode in graditeljstva. Utrjeno tradicijo vseh treh tem Roj sprevrže v njeno popolno nasprotje. Njegovo poudarjanje surovosti in zanikanja daje včasih vtis programske provokacije, ki gre čez mejo znosne ter sprejemljive poezije. V *Šeherezadi* si izbere orientalske motive ljubezni, boja in smrti ter v njih uveljavi svoje doživljanje sveta kot sveta nasilja, sadizma, krutega polaščanja, pobijanja in poraza. Tu doseže njegova, takrat docela izjemna lirika, ki ponekod spominja na Novačana, zrelejšo podobo.«⁵

⁵ Boris Paternu, »Jernej Roj.« V: *Slovenska književnost*.

»Smrt« Jerneja Roja in pesnikova preobrazba v temnozelenem

V letih 1954–1957 je nastajala pesniška zbirka *Zeleno – temnozeleno*, naslov pa aludira na Štajersko, kjer je vsaj za nekaj časa pomiril svoje notranje demone in začutil novo moč ustvarjalnega navdiha. Sprva si je zamislil pisanje štajerske kronike v prozi, potem pa je v sebi zaslišal temne, baladne tone. V trinajstih pesmih spoznamo junake, ki niso zaznamovani z zunanjimi, ideološko obarvanimi okoliščinami, temveč so tragiko v svoje življenje priklicali kar sami. V uvodnem listu pesniške

Poročna fotografija, 1954.

zbirke se je podpisal s svojim novim psevdonimom Karlo Levin. V pismu svojemu prijatelju, sicer priznanemu slovenskemu umetnostnemu zgodovinarju Ivanu Stoparju⁶, je zapisal: »Prvič sem notranje zadovoljen ... kajti kakor se Ti bo čudno zdelo, pesnika Jerneja Roja ni več. Umrli je z našo revolucijo vred, in to prav v Kajuhovi hiši. Nikogar več ne bo strašil s svojimi izpadi, nikomur več bral svojih pesmi, ubogi nori apostol njegovega veličanstva

⁶ Ivan Stopar, slovenski umetnostni zgodovinar, konservator in kastelolog (1929–2018). Zbral je pesnikove še neobjavljene pesmi iz njegove zapuščine in jih skupaj s spomini in korespondenco leta 2009 objavil v Klančnikovi posthumni pesniški zbirki *Poezije*. Uredil jo je Karlov brat Jože Klančnik.

»Revolucije«. Z vsem se je bilo treba sprijazniti in moja preobrazba je tekla ob robu smrti ... prepričan pa sem in to iz dna svoje duše, da mimo Jerneja Roja niti jaz niti kdo drug ne bo mogel iti. Pokojnik je imel vse lastnosti svoje dobe: širokopoteznost in drznost je združeval z nesramnostjo, marksizem z mistiko, pieteto z materializmom, teptal je norme in si izmišljal vedno nove, skratka, hotel je odrešiti svet, ki pa ga ni maral poslušati.«⁷

Obdobje spokojnega ustvarjanja v Šoštanju je trajalo le nekaj let. Pesnikova nemirna kri je spet butnila na plan in ga leta 1962 dokončno pregnala na tuje. Ustalil se je v Münchnu, kjer je našel ljubezen s svojo tretjo ženo Danico, njegov iščoči nemir pa se je v meščanskem okolju dokončno polegel.

Vseskozi je pisal pesmi, zadnja leta tudi v nemščini, hkrati pa je v nemščino tudi prevajal, mdr. Prešernovo poezijo

Karel in Danica Klančnik.

⁷ Ivan Stopar, »Drobci spomina.« V: Karel Klančnik, *Poezije*.

Svetlobni fant in scenarij o Kajuhu

Karel Klančnik se je pesniku Karlu Destovniku - Kajuhu poklonil s pesmijo *Svetlobni fant* v zbirki *Zeleno – temnozeleno*. Kajuhov spodbudni vpliv nanj lahko začutimo tudi v korespondenci z Ivanom Stoparjem, v kateri je 13. oktobra 1955 mdr. zapisal: »Veš, kje sedaj pišem! V tistih prostorih, kjer je ustvarjal Kajuh. Šoštanj je zaklenjen pod mano in drobni ljudje tekajo v vse smeri pod mojim peresom. Vrh mojih želja je pred svinčeno povestjo in diš sprostitve sveži moja trudno povest.«

Nekaj mesecev pozneje je prijatelju sporočil, da bo 22. februarja 1956 v Ljubljano prinesel svoj scenarij za Kajuhov film. Leta 1967 je v eseju *Kronika o rdeči jari gospodi* zapisal, da je že leta 1953 navezal stike s takratnim direktorjem Triglav filma Branimirjem Tumo o scenariju za film, ki bi obravnaval Kajuhovo življenje. Tuma ga je napotil k režiserju Bojanu Stupici, ki je tedaj snemal *Jaro gospodo* po istoimenskem romanu Janka Kersnika. Buča, kot so Stupico imenovali v filmskih krogih, je bil med njunim pogovorom popolnoma pijan. Nato se je odpravil k pisatelju Tonetu Seliškarju, ta pa mu je ukvarjanje s scenarijem močno odsvetoval zaradi Kajuhovega brata Jožeta – Seppa, ki se je boril na nemški strani na Vzhodni fronti. Raziskovanje Kajuhove smrti ga je pripeljalo v slepo ulico.⁸

Karel Klančnik se v sklepnem delu eseja sprašuje, za katero svobodo je padel Kajuh. Njegov odgovor je z današnjega vidika naravnost vizionarski: »Kajuh, dvomljivi partizanski narodni heroj, je prav gotovo padel za svobodo. Toda ne za svobodo, ki jo danes uživajo Slovenci ... za tisto svobodo je padel Ka-

⁸ Karel Klančnik, *Kronika o rdeči jari gospodi*, avdioposnetek oddaje Eseg na radiu, 3. program radia Slovenija, program Ars. Ivan Stopar je v spremni besedi *Drobci spomina* pesniške zbirke *Poezije* zapisal, da je treba poiskati sinopsis scenarija o Kajuhu. Poizvedba avtorice tega članka, naslovljena na arhiv Triglav filma, ni obrodila sadov, na podlagi Klančnikovega eseja pa sklepam, da svojega projekta ni izpeljal do konca. Takrat so namreč krožile govorice, da so Kajuha ubili partizani. Dokument, ki nedvomno potrjuje, da je Kajuha ustrelil slovenski orožniški stražmojster France Černe na rednem patrolnem obhodu iz koroške strani, je namreč dr. Marjan Linasi iz Muzeja Slovenj Gradec odkril leta 1996.

juh, ki se pne čez horizont našega hrepenenja: svobodno mnenje, pravica do samoodločbe in harmonično vraščanje v evropsko družino narodov.»

Markanten literat pred svojim časom

Ustvarjalna in življenjska pot nadarjenega Karla Klančnika bi bila prav gotovo povsem drugačna, če se ne bi znašel v izrazito neugodnih okoliščinah; zlovešča senca Balantičeve anate je namreč zakrila mlado generacijo povojnih intimistov, ki so se zgledovali po pesniškem izrazu prepovedanega vrhunskega lirika Franceta Balantiča in zavrnili družbeno angažirano pesništvo. Njegov ustvarjalni opus, ki še danes ni strokovno ovrednoten, razkriva bogastvo začetnih metaforičnih romantizmov osamljenega sonetista, ki se skozi bridke preizkušnje preobraža v ostrega pripovednika in kritika zatohlega povojnega Zeitgeista. Njegova razmišljanja v esejih pa anticipirajo demokratične pravice in svoboščine poznejših desetletij.

Bibliografija

- Klančnik, Karel. *Kronika o rdeči jari gospodi: Esej na radiu. 3. program radia Slovenija, program Ars. Predvajano 5. 9. 2022.*
- Klančnik, Karl. *Poezije*. Ljubljana: Amalietti & Amalietti, 2009.
- Klančnik, Jože. *O Šmarčanih malo drugače*. Šmartno ob Paki: Knjižnica Šmartno ob Paki, 2010, videoposnetek pogovora s Tatjano Vidmar, 26. 10. 2010.
- Kocbek, Edvard. *Dnevnik 1952*. Ljubljana: Cankarjeva založba, 2003.
- Kušar, Meta. *Kaj je poetično ali ura ilegale*. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2010.
- Paternu, Boris. *Slovenska književnost 1945–1965*. Ljubljana: Slovenska matica, 1967.

- Stropnik, Ivo. »Izbrane slovstvene biografije: Karel Klančnik.« V: *Šaleški razgledi 11*. Zbornik 1994/95. Velenje: Kulturni center Ivana Napotnika Velenje, Založništvo Pozoj, 1994.
- Stropnik, Ivo. »Antološki sonetizem Jerneja Roja.« V: *Šaleški razgledi 8*. Šaleški zbornik. Velenje: Kulturni center Ivan Napotnik, 1992.
- Šaleški biografski leksikon. Knjižnica Velenje, 2012., dostop 14. 9. 2022. <http://saleskibiografskileksikon.si/index.php?action=view&tag=716>
- Vrbič, Vlado. *Sto zaleščanskih portretov*. Velenje: Naš čas, 2016